

Sveriges modell för välfärden är i kris

Svenska Dagbladet den 13 november 2016

Brexit. Trump. Ilska mot eliter fortsätter att skaka om världen. Men är vår svenska välfärdsstat verkligen bättre rustad än andra länder att hålla ihop samhället?

Sverige är starkt endast på ytan men hotas inifrån av flera olika krafter. Det är inget nytt att bostadsmarknaden fungerar allt sämre och att det finns en växande risk för en bostadsbubbla. Därtill har matchningen på arbetsmarknaden och utbildningsresultaten kraftigt försämrats. Men de två största hoten mot den svenska modellen kommer från den omfattande digitaliseringen och, med tilltagande kraft, från demografin. I flera av modellens grundpelare ser vi sprickor. Det gäller:

- Omfattande generell välfärd finansierad med höga skatter.
- Inkomstutjämning via progressiva skatter och kollektivavtal.
- En arbetsmarknad där arbetsgivare och fackföreningar avtalar om löner och anställningsvillkor.

Det är paradoxalt att en modell vars uttalade syfte är att skydda de svaga i samhället snarare direkt förstärker inkomstklyftor och cementerar fattigdom i utsatta områden. Verkligheten, den svenska självbilden och de åtgärder som krävs är hopplöst i otakt.

Vad har hänt?

Sverige har på senare tid haft en mer omfattande invandring än nästan något annat land i Europa. Konsekvenserna av detta börjar nu allt mer tona fram. Räknat per capita har Sverige tagit in fler än tre gånger så många flyktingar som Tyskland. Och summerar man all invandring från slutet av 1990-talet handlar det om cirka 1,5 miljoner männi-skor eller en tredjedel av alla sysselsatta.

Den omfattande invandringen vore ett svårt men inte oöverstigligt problem på en fri arbetsmarknad. Den skulle kunna ha varit en positiv kraft och bidra till framåtanda. Det finns även en stark moralisk tradition av att hjälpa människor i nöd.

För den svenska modellen blir det i stället en perfekt storm. Sverige har bland världens högsta lönestämplat samtidigt som många flyktingar har låg utbildning illa anpassad till vår arbetsmarknad. Det är en synnerligen dålig kombination och statistiken talar här sitt tydliga språk. Skillnaden i sysselsättningsgrad (år 2013) mellan inrikes och utrikes födda i Sverige är 30 procentenheter, den största i EU. För kvinnor är skillnaden exceptionellt stor, 40 procentenheter.

Konsekvenserna är att finansieringen av välfärden hamnar på en allt mer sluttande backe. Det som är helt avgörande för att upprätthålla en god standardförbättring i välfärden är ett högt arbetskraftsdeltagande i hela den arbetsföra befolkningen eftersom lejonparten av de offentliga skatteintäkterna kommer från arbete. Redan nu är många kommuner på väg att höja skatter – som redan är bland de högsta i världen. Om detta sker utan att kvalitén och tillgängligheten i välfärden förbättras är dagarna räknade för den svenska modellens legitimitet.

Digitaliseringen är förvisso inte lika dramatisk på kort sikt men de långsiktiga effekterna kommer att bli desto större. Den snabba automatiseringen av arbete gör det allt svårare att anställa människor när skatten är hög. Den svenska arbetsmarknaden är även illa anpassad till företag i den så kallade delningsekonomin där det saknas fasta tjänster och kollektivavtal. Än så länge är delningsekonomin liten men när den växer riskerar legitimiteten i kollektivavtalen att minska. Det har nyligen visat sig möjligt att i London gå i strejk mot en app men det är mycket svårare än mot en fabrik eller butik. Till synes är detta värst för fackföreningarna, när de inte längre kan behålla medlemmar men även arbetsgivarsidan påverkas. Utan en stark motpart blir det svårare att upprätthålla "märket" med den konkurrensutsatta industrin som normerande kraft i lönebildningen. Risken finns då att vi får tillbaka de många konflikter som rådde på arbetsmarknaden under 1980-talet då Sveriges konkurrenskraft föll som en sten.

Det är inte bara ekonomiska vindar som hotar den svenska modellen. I Sverige har tilliten hittills varit stor. Det har varit en oerhörd styrka för ekonomin och en central del av samhällskontraktet. Men rättssamhället är allt mer ifrågasatt. Polisen har redan identifierat 53 särskilt utsatta områden där staten har abdikerat sin nattvaktarroll och tillåter gäng att styra. I Malmö brinner bilar.

Mitt i denna prekära situation för Sverige har Reepalu-utredningen om vinster i välfärden levererat en skadlig lösning på en i grunden felställd fråga. Frågan som i stället borde ha högsta prioritet är hur vi kan undvika en kris i välfärden på grund av underfinansiering och fattigdomsfällor i utanförskapsområden. Alldeles oavsett vad vi gör kommer inkomstklyftorna att öka. Frågan är snarare hur utvecklingen kan vändas.

Kommuner och arbetsmarknadens parter axlar ett ojämförligt stort ansvar och regeringen borde göra mycket mer. Utbildningsinsatser är nödvändiga men i sig otillräckliga. Det avgörande kommer att vara att tillåta låga löner för att nyanlända ska komma in på arbetsmarknaden.

Somliga kanske ser detta som ett oacceptabelt brott mot den svenska modellen men så behöver det inte vara. Ett kontrollerat avsteg under exceptionella omständigheter är något helt annat än att ge upp ambitionen att begränsa inkomstklyftor. En socialdemokratisk regering har dessutom en helt annan legitimitet gentemot arbetarrörelsen att genomföra en sådan reform än vad Alliansen någonsin skulle kunna uppbringa. Det borde även vara fullt möjligt att kompensera utsatta grupper genom fördelningspolitiskt riktade insatser inom ramen för ett större paket. Annars kommer arbetslöshet och laglöshet i utanförskapsområdena bli en allt mer explosiv mix som kan få kravallerna från Husby 2014 att se sig jämförelsevis milda. Samhällskontraktet är hotat.

Mårten Blix